

અગ્રિશિખાની વૃદ્ધિ

રાજ અશ્વપતિની મહાત્મપસ્યાના દેવી ફ્લડુપ સાવિત્રી જગદંબાનો મહિમા લઈને મદ્રદેશની રાજ્યપુત્રી થઈને અવતરી. સાવિત્રીના આવિર્ભાવથી પરમ સૌભાગ્યવંત બનેલા આ મદ્રદેશમાં મોટા મોટા પવતો ઉભા હતા, સૂર્યસ્નાન કરતાં મોટાં મોટાં મેદાનો આવેલાં હતાં, આસીમ સાગરોને બેટવા દોડતી મોટી મોટી નદીઓ કલ્લોલગાને મચેલી હતી. આ આલોકિક જેવો દેશ હતો સર્જનનું ક્ષેત્ર—માનુષી તેમ જ પ્રાકૃતિક; પરમાત્મશાંતિ ત્યાં મૌનનિલયની નિવાસી બની રહી હતી; જીવનના કોલાહલો ત્યાંની નીરવતામાં શરીર જતા હતા. એના ચિત્તકોનાં ચિત્તનો સ્વર્ગ પ્રત્યે છલાંગતાં હતાં. ધ્યાનમજનતા ને સ્વપ્નસેવિતાનો એ અનોખો લોક હતો. પ્રભુનાં ને મનુષ્યનાં ઓાજસ્વી કાર્યોનું એ કાર્યાલય હતો; સૌનદર્ય, શોભા અને ભવ્યતાનો એ આવાસ હતો. મૂર્તિમંત અગ્રિશિખાના બાલ્યે એના અંકનો આશ્રય લીધો.

હજરો વર્ષોના પુર્ણ્ય પ્રભાવેએ પ્રેમથી એની સંભાળ લેવા માંડી. ભવ્ય સુભબ્ય ભૂતકાળના દેવતાઓએ સાવિત્રી ઉપર મધુરી મીટ માંડી. એમણે જોયું કે આ આલોકિક બાલા ભાવિના દેવોને આકર્ષી લાવવા માટેનું એક ચિન્મય ચુંબક બનીને આપી હતી.

પૃથ્વીએ ગ્રામ કરેલું ચિન્તનમજન જ્ઞાન સાવિત્રીના શાત હદ્ય સાથે વાતો કરવા લાગ્યું. અદૃશ્યને જેતાં અને અચિત્યનું ચિત્તન કરતાં મનીષીઓનાં ને મહર્ષિઓનાં દર્શનોએ એને માટે માનવ મર્યાદાએ તોડી આનંતનો માર્ગ ખુલ્લો કર્યો. માનવ ઊંડણોમાંથી ઉદ્ભવેલી કલાએ અને સુંદરતાએ સાવિત્રીને સંસકારી ને નીતિ ધર્મ સ્વર્ગનું અનુકરણ કરતાં શિખવાડયું. ધરણીની ધીર ધ્યાની પ્રજ્ઞાએ સાવિત્રીના પ્રશાંત હદ્યને પ્રબોધયું. પ્રકૃતિની પરમોદાતા પ્રેરણાએ સાવિત્રીનું સંચાલન કરવા માંડ્યું. એનો બાલાત્મા ઊર્ધ્વનાં ઉદ્ધર્વનો સેવી અજ્ઞાત પ્રત્યે આરોહતો થયો. અમરોનાં અદૃશ્ય ભુવનો એની ઊર્ધ્વની અભીષ્ટાને આમંત્રણ આપવા લાગ્યાં. પારપારના ગૂઢ સાગરો ઓળંગી સાવિત્રી સૂર્યની સમીપનાં શિખરો પર વિહાર કરતી બની ગઈ.

બાલ સાવિત્રીનું સમસ્ત જીવન એને અંતરંગ ગુમ શક્તિઓને પ્રવેશ કરાવતાં બારણાં તરફ લઈ જવા લાગ્યું. સત્યના વિષયમાં એ સુઝ બની, દિવ્ય સુખની એને

દીક્ષા મળી. આશ્રમયની વેદી ઉપર ઓળે હૃદયમાં ભારેલા ભાવ સમર્પ્યા. એની ઘડીઓ અકાલને મહામંદિરે નિવેદનવિધિઓ બની ગઈ. એનું એકેઓક કર્મ યજ્ઞરૂપ હતું. શબ્દ દ્વારા એ દેવોનો સમાગમ સાધતી. ને અનિર્વચનીયનો પ્રકાશ પ્રાપ્ત કરતી. તત્ત્વજ્ઞાનો એને સ્વલ્ભેક્ઝિનો નિર્દેશ કરતાં ને એના પાર્થિવ મનને પારનાં શિખરોએ લઈ જતાં, શિલ્પ અને ચિત્રકલા અદૃશ્યના રૂપનો આવિજ્ઞાર કરતાં, પ્રકૃતિ પૂર્બે રહેલા ગુણને રૂપ દ્વારા પ્રકટ કરતાં, અથવા તો અનુરૂપ રૂપમાં પ્રભુને પ્રતિરૂપ બનાવતાં. સ્થાપત્યમાં અનંતનો આવિજ્ઞાવ થતો; સંગીત દિવ્યતા માટેની ઝંખના જગાડતું, આનંદના ઊંડા હૃદયમાં ઉતારી દઈ માનવ પોકારને વિશ્વના પોકાર સાથે સંયોજી દેતું. નૃત્ય ભુવનોના ભાવાર્થની વ્યાખ્યા રૂપ બની જતું, હૃદયભાવોને લયમય લયક ને અંગવિન્યાસમાં વ્યક્ત કરતું. કારોગરી ક્ષિપ્ર ક્ષણની સમૃતિને નિત્યની બનાવી દેતી. કાવ્યો વિશાળ વિશ્વની ગતિમાં ફળાતાં, છંદોમાં સાગરના સૂર લહેરાતા, કુદરતની ભીતરમાં ભરાઈ રહેલી ભવ્યતાએ શબ્દોનાં મહિમાવંતાં સ્વરૂપ ધારણ કરતી, ભાવાવેશો માનવ શબ્દને દેવોના શબ્દનો સહચારી બનાવી દેતા.

મનુષ્યની આંખ અંદરના પ્રદેશોમાં જુઓ છે, આંકડાના આટપટા નિયમો શોધી કાઢે છે, તારાઓની ગગનગતિની વ્યવસ્થાઓ વિલોકે છે, દૃશ્ય પ્રગંચની પ્રવૃત્તિઓનાં માનચિત્રો બનાવે છે, મનનાં તેમ જ જીવનનાં કાર્યોમાં પ્રવર્તતા સિદ્ધાંતો આકૃતિઓ દ્વારા દર્શાવે છે અને પ્રશ્નો પૂછી નિશ્ચય ઉપર આવવા માગે છે. આ સર્વનું શિક્ષણ સાવિત્રીએ મેળવ્યું, પણ તેટલાથી એને સંતોષ વળ્યો નહિ, આત્માની આણસીમ દૃષ્ટિ ઓમાં જોવામાં આવી નહિ, દેવોની કલા ને દેવોનું જ્ઞાન-વિજ્ઞાન એમાંથી સાંપડયું નહિ.

સાવિત્રીને માટે પૃથ્વીએ સ્વર્ગને જીતી લેવા માટેના પગ-પાટિયાનું કામ માત્ર કર્યું. એનો આત્મા તો સ્વર્ગની સીમાઓ પાર જેતો હતો. અજ્ઞેયમાંથી આવતી મહાજ્યોતિનો સમાગમ સાધવા માગતો હતો. વિશ્વાત્માનું એને ભાનું હતું. તન ને મનની ભીતિ આડે આવેલી હોવા છતાં સંસારનું સર્વ એના આત્મા સાથે દિવ્ય સંબંધથી સંયોજાઈ ગયું હતું. પ્રત્યેક જીવ એના પોતાના આત્માનું જાણે પ્રતિબિબ હોય, એનો પૂરક અંશ હોય અથવા તો એની પ્રતિમૂર્તિ હોય એવું એને લાગતું.

પરંતુ આસપાસના માણસોમાંથી ધારણ થોડા જ એના આહ્વાનને પ્રત્યુત્તર આપતા, ને ઓથીય થોડા સાવિત્રીની અંદર પડદા પાછળ રહેલી દિવ્યતાની ઝંખી કરી શકતા. કોઈ કોઈ વાર એક ક્ષણના જબકારામાં તેમને સાવિત્રીની સ્વર્ગીયતાનાં દર્શન થઈ જતાં, પણ આ દર્શન જરા વારમાં જતાં રહેતાં. તેઓ પાછા પોતાની પામરતાને પ્રાપ્ત થઈ જતા. સાવિત્રીનો દૈવી મહિમા એમના સ્વભાવને માટે સુગમ નહોતો. સાવિત્રીના અતિ ઉન્નત આત્માની ઊંચાઈએ

પહોંચવાને એ વામણા જીવો આસમર્થ હતા. આત્મંત નિકટ આવેલી દિવ્યતાનો સ્પર્શ તેઓ જેરવી શકતા નહિ. એના અંતેવાસીઓ સુધ્યાં એની આરાધના માત્ર કરીને સંતોષ માનતા.

સાવિત્રીમાં કંઈક આદભુત છે એવું સૌને સહજમાં જાણાઈ જતું. દિવ્ય પ્રેમ, દિવ્ય આનંદ, દિવ્ય શાંતિ, દિવ્ય પ્રકાશ અને દિવ્ય માધુર્ય એના સુંદર સાનિનધ્યમાં અનુભવાતાં, તેથી સૌનેય એની સમીપતામાં આવવું ગમતું. માનુષી આશાઓ, અપેક્ષાઓ, સુખદુઃખ સાવિત્રીને સંભારતાં ને હદ્યો એની તરફ વળતાં. એ પણ એમની પ્રત્યે કૃપાપ્રવણ બની પોતાની તુંગતા ઉપરથી એમની સપાટીઓ તીતરતી ને એમનું આશ્વાસન બની જતી. એ એમનો આક્ષય હતી, એ એમને પ્રેમપોષણ આપતી ને એ સૌ પોતપોતાનો મેલોધેલો પ્રેમ એને આર્પતા અને લથડતે પગે એના બતલાવેલા માર્ગો લેતા. જેકે તેઓ એનું માહાત્મ્ય જોઈ કે જાણી શકતા નહોતા, છતાંય તેઓ અંતરમાં એના પ્રભાવનો આછોપાતળો અનુભવ કરી રોમાંચિત થતા. સાવિત્રીનું સુદર્શન આરાધનાને આમંત્રણ આપતું; એનું સાનિનધ્ય માણસને એક ઉચ્ચતર શક્તિના સમાગમમાં મૂકી દેતું. લોકો જેમ કોઈ મોટા દેવને ઉપાસે છે તેમ તેઓ સાવિત્રીને ઉપાસતા.

સાવિત્રી સંકલ્પ કરતી ને એનો સંકલ્પ લોકનાં કર્મ ઉપર પ્રભાવ પાડતો, એનું સૌનિર્દ્ય નમણાં નયનોને ને માધુર્ય હળવા માગતાં હૈયાંને આકર્ષણું. કૂલ જેમ સૂર્યને તેમ તેઓ સાવિત્રીને ઉત્તર આપતા અને એને સમપાઈ જતા. મનથી તેઓ એને સમજી શકતા નહિ, છતાંય તેમનું જીવન સાવિત્રીના શરૂ અનુસાર ચાલતું. એનામાં કંઈક હૈવી છે એવું એમને લાગતું, એનો સાદ તેઓ અપનાવી લેતા.

વળી કેટલાકને તો એવું પણ લાગતું કે સાવિત્રી એમના પોતાના ઉચ્ચ આત્માનું મૂર્તિમંત દિવ્ય સત્ય છે, જે એમને અમર ધામે લઈ જવા માટે પ્રકટ થઈ ત્યાં એમને મળ્યું છે. એમનો હાથ જાલી સાવિત્રી એમને દોરતી ને માર્ગ પણ પસંદ કરી આપતી, તેઓ સાવિત્રીમાં જ જીવન ધારતા ને એની આંખે જ જેતા.

કેટલાક વળી સ્વભાવવિરુદ્ધ જઈનેય સાવિત્રી તરફ વળતા. કોઈ વાર તેઓ એનાથી આશ્રયચક્તિ થઈ જતા, તો કોઈ વાર બળવાખોરે બની જતા. એ એમને બાંધી રહી હોય એવું એમને લાગતું, પરંતુ જે બંધન સામે પોતે ફરિયાદો કરતા તે બંધનને જ તેઓ બાજી રહેતા ને જે ઝુંસરી સામે તેઓ બડબડતા તે ઉપાડી લેવાતાં રડતા.

કોઈ કોઈ સાવિત્રીને પોતાની આગવી બનાવી રાખવા માગતા, પોતામાં જે કુદ્રતા છે તેવી કુદ્રતા એ પણ બતલાવે એવું ઈરદ્ધતા, ને સાવિત્રી એ સર્વથી પર રહેતી હેખાય ત્યારે ઝૂરતા. એનો દિવ્ય સ્પર્શ એમને આકરો થઈ પડતો ત્યારે તેઓ એની ઉપર આત્માચારનો આક્ષેપ મૂકતા ને છતાંય તેઓ પોતે જેની ના પાડતા તેને માટે વલખાં મારતા.

સાવિત્રીને ઓમનાં નીચાણો પ્રતિ ધારું ધારું લળવું પડતું. ઓમનું શ્રેય સાધવા માટે ઓમની ભૂમિકાના પાઠ ભજવવા પડતા. ઓમના સુખદુઃખનું, અજ્ઞાનનું ને અલિમાનનું ઓસડ કરવા માટે આ વગર બીજે ઈલાજ નહોતો. તેમ છતાંય સાવિત્રીનો ઉદાત્તા આત્મા તો શુભ્ર શિખરો ઉપર જ સ્થિત રહેતો, ને સર્વથી ન્યારા સ્વરૂપે વિરાજમાન રહેલી સાવિત્રી પોતાના થોડાક બાબુ સ્વરૂપ દ્વારા માની માફક સર્વની સંભાળ લેતી ને સાત્ત્વક સાહાય્ય સમર્પતી. પામરો એને પૃથ્વી પર નીચે જેંચી લાવવા માગતા અને ઓમના આત્માઓને બંદી બનાવનારો એનો અલૌકિક મહિમા પોતાની માનવી જરૂરિયાતોને સંતોષે એવી આશા રાખતા.

આમ સાવિત્રીના હદ્યને હદ્યનો ઉત્તર આપી શકે એવો સમોવડ આત્મા ક્યાંયથી ઉભો થયો નહિ; એનો સાથી બની શકે એવું કોઈ મળ્યું નહિ. એના આત્માની ઉદાત્તા બીજોઓની બરાબરિયાણ બનવા માટે ગમે તેટલી નીચે નમી, પણ સૌ વ્યર્થ. એ ઉધર્ણની ને હવા લેતી હતી તે એટલી બધી વિશુદ્ધ હતી કે કૃદ્ર જીવો એને શ્વાસોચ્છ્વાસમાં લેવાને સમર્થ નહોતા. સાવિત્રીનું હદ્ય સાથી સ્વરૂપોને ઉધર્ણ લઈ જવા, જીવનમાં દિવ્યતર શક્તિનો પ્રવેશ કરાવવા, ને પ્રભુનો ઉચ્છ્વાસ કાળના લોકની અંદર આગુવા અભીષ્ટા રાખતું રહ્યું, પરંતુ માણસો પ્રાકૃત હતા તેથી પ્રાકૃત સપાટીએ આવી માની માફક એ ઓમની દેખલાળ કર્યો કરતી. ઓમના કરતાં વધારે તો વૃક્ષો અને વેલો, પુષ્પો અને પદ્ધલવો, પશુઓ અને પક્ષીઓ પોતાના સહજ સરળ આત્માઓ દ્વારા સાવિત્રીના આત્માને અનુરૂપ ઉત્તર આપતાં હતાં. માણસમાં કોઈ ઓક કાળી કલમણતા રહેલી હોવાથી એ પોતાના અજ્ઞાનને ને અધઃપતનને ચાહીને વળગી રહે છે, દિવ્યતાના પ્રકાશથી દૂર રહેવાનું પસંદ કરે છે. આ કારણે સાવિત્રી પોતાના ઉધર્ણના આત્મસ્વરૂપમાં ઓકલી રહેતી. એની ઉપર દાવો કરવાને કોઈ ઉભું થયું નહિ. આ દિવ્ય દેશની દુલારી નિર્જન ઓકાંતમાં કૂલની માફક પોતાની ફેરમ ફેલાવતી રહી.

એના આદભુત સુંદર સ્વરૂપથી આકર્ષિત ધારું એની આગળ આવ્યા, પણ ઓમાંના કોઈ સાવિત્રીના દેવી કર્યામાં સાથીદાર બનવા લાયક નીવડ્યો નહિ, કોઈ એના આત્માનો સહયર બની શકે એવો નહોતો, કોઈ એના આપર સ્વરૂપનું સ્થાન લે એવો નહોતો. પ્રભુ ને પ્રકૃતિ સમાન કોઈ એને માટે સર્જ્યો નહોતો, કેટલાક લગભગ નિકટ આવ્યા, સ્પર્શ પાખ્યા, સળગી ઉઠ્યા ને પછી નિષ્ફળ નીવડ્યા. સાવિત્રીની માગણી એટલી તો ઉચ્ચ અને મહાન હતી કે કોઈ એને સંતોષી શક્ય નહિ. અને સાવિત્રી આસપાસ પ્રકાશ પ્રસારતા સૂર્ય જેવી પોતાના નિરાળા આકાશમાં નિરાળી રહી. એનો દેવોપમ આત્મા નિકટમાં નિકટ રહેલાંઓણીએ અંતર રાખી એકલો ઓજભર્યો વિરાજતો રહ્યો.

હજુ સુધી બહારના જગત સાથે સાવિત્રીનો સંબંધ બંધાયો નહોતો. પોતાના નાનકડા મંડળમાં ઉત્સુક હદ્યોનું કેન્દ્ર બનીને કુમનીય એ રહેતી હતી. દેવોના

નાનકડા નંદનમાં પ્રકુલ્પિત પુણ્ય જેવી એ સુખસંતોષના સ્વર્ગમાં રહેતી. પૃથ્વી આચેત ભાવે ઓની અંદર આવાસ કરતી જવાલાને પોષતી રહી. કાળના અંતરમાં થઈને પસાર થતા સતરંગી સ્વર્ણ જેવી એ સોહતી હતી; એ સુવર્ણમય પરિવર્તનની સંમૂર્તી આશા સમાન ઓપતી હતી; ઉત્કટ ભાવનો એ હતી સાદ; નવીન, વિરલ ને વિશ્વમનોહર વસ્તુ એનામાં સચેતન બની હતી.

પણ ધીરે ધીરે સાવિત્રીના સ્વર્ગીય સ્વરૂપના પ્રકુલ્પ પુણ્યે પોતાની સુવાસ દિશ દિશ વિસ્તારવા માંડી. એના અલોકિક સૌનદર્યની ને દેવોપમ દિવ્યતાની ગૌરવભરી ગાનલહરી વિશ્વવ્યાપી બનવા માંડી. એનો પુણ્ય પ્રભાવ, એની સુપમા અને એના શીલનો મહિમા કંઠે કંઠે સ્તોત્રનું રૂપ લેવા માંડ્યો. પણ તેમ છતાંય એની કોટિનો કોઈ સહયર એના ભાગ્યનો ભાગીદાર બનવાને આગળ આવ્યો નહિ. એની આંખ શું આંખ મિલાવી શકે એવો કોઈ ઓજસ્વી આત્મા નીકળ્યો નહિ. પોતાની વીરતાથી એને વરી કે હરી શકે એવો કોઈ પ્રતાપ પ્રકટ્યો નહિ. એની આસાધારણ અલોકિકતાથી સર્વે સંકોચાતા ને પોતાની સ્વલ્પતા સ્વીકારી પાછા ફરતા.

માણસોનાં હદ્ય માટી ઉપર મુંઘ હોય છે. આમર લોકમાંથી આવતી આચિષોને પામરો પોતાની બનાવી શકતા નથી. એ તો એક સ્વર્ગની સાથે સંબંધ બાંધવા માટે જન્મેલા આત્માઓનું જ સૌભાગ્ય છે. જે આત્માનું મહાન છે તેને આ લોકમાં એકલા જ રહેવું પડે છે. સાવિત્રી માટે પણ યોડા સમય માટે કંઈક આવું જ બન્યું. એકલી ને અનોખી એ રહી. એનું મન ઉદ્ધર્માંથી સ્વરૂપિબ્બો વેરતું હતું, એનું હદ્ય સધન આનંદનું મધુર મંદિર હતું. એકલ જલતા દીપક જેવી એ પૂર્ણતાના ધામમાં પ્રકાશતી હતી. પૂજારી વિનાના દેવાલયમાં એક પ્રોજેક્શન પ્રતિમા જેવી એ પ્રસન્ન જ્યોતિ પાથરતી હતી. ભાગ્યનિર્માણની એની ધરી આવી ત્યાં સુધી આમ ચાલતું રહ્યું.